

Yeni Savaşların Gizli Yüzü: Özel Askeri Şirketler

Filiz Çulha ZABCI(*)

GİRİŞ

Soğuk savaşın ardından, “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılan dönem, hegomonik bir güç olarak beliren ABD’nin “büyük vaadi” ile başladı: “Demokrasiyi dünyada yaygınlaştırmak”. Bu “büyük” vaad, yoksulluk, adaletsizlik ve şiddet dolu bir dünyayı kurmak biçiminde gerçekleşti ve iki “siyasi/askeri” araca dayandı: İnsani müdahale ve yönetim.

“İnsani müdahale”, 90’lardan itibaren ABD’nin ve diğer güçlü ülkelerin, NATO ve BM ile birlikte başka ülkelere gerçekleştirdikleri her müdahalenin “kılıfı”nı oluşturdu. Bu ad altında yapılan askeri hareketler, işgaller, insani değerlere, adalete, özgürlüğe “evrensel” bir katkı olarak gösterildi.

90’lar boyunca gelişen başka bir sözcük daha oldu :Yönetişim. Gittikçe eşitsizliklerin arttığı, ABD’nin hegemonyasını yaydığı, uluslararası sermayenin kuytuda kalmış her köşeye ve dokunulmamış her alana sızmaya çalıştığı bir dönemde, uluslararası planda hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum temsilcilerinin eşit düzeyde katıldığı bir müzakere ortamından söz edilmeye başlandı. Dünya Bankası’nın geliştirdiği “iyi yönetim” ise, borçlu ülkelerin uygulaması gereken programın “acı” yüzünü sakladı; hesap verme, şeffaflık, katılımdan dem vurularak, bu ülkelerde özenilecek bir demokrasi programı uygulanıyor görüntüsü yaratıldı.

Bir yanda “insani müdahale” diğer yanda “yönetişim” ile kotarılan büyük “demokrasi” projesi, bir anda, 11 Eylül’de İkiz Kulelerin yıkıntıları arasına karıştı. 11 Eylül’de ABD’ye yönelik saldırı, bir dönemin kapandığının işaretlerini veriyordu.

(*) Yrd. Doç. Dr., A.Ü. SBF.

Aslında kapanan ne insani müdahale altında yapılan askeri müdahaleler ne de yönetim adı altında bağımlı kılma teknikleriydi. Kapanan dönem, belki de artık bu tür “insancıl” ve “demokratik” bir retoriğe gerek duymadan ya da artık bunun inandırıcı olup olmadığını dahi dikkate almadan ABD’nin ve yedeğindeki ülkelerin fütürsüz bir biçimde hareket etme serbestini kendilerinde görebilmeleriydi. Bu yüzden, “insani müdahale” terimi, “haklı savaş” ile yer değiştirdi.

11 Eylül sonrasında ABD’nin “terörizm”e ve “serseri devletler”e açtığı savaş, özel askeri şirketler (*private military companies*) için de bir dönüm noktası oldu. BM’nin gücünü yitirdiği ve uluslararası hukukun geçersizleştiği bir dönemde, hukuksal boşluğun bulunduğu bir alanda varlıklarını sürdüren ve tamamen “kâr” amacı ile çalışan özel askeri şirketler geniş bir hareket alanı buldular.

Paralı askerliğin tarihi, savaşın tarihi kadar eski. Özel askeri şirketler ise son on yıla özgü bir olgu ve gelecekte “uluslararası güvenlik” sorunun önemli bir parçasını oluşturacaklar. Bu şirketler, hakkında hâlâ kesin rakamlar bulunmayan “sır dolu” bir endüstrinin, gizli ilişkilerin düğümlendiği siyasi ve ticari ağların içinde varlık buluyorlar.

Özel askeri şirketler, global piyasada oluşan özel bir iş türünü yerine getiriyorlar. Bunlar, kâr amaçlı kuruluşlar ve savaşla ilgili konularda profesyonel hizmet sunuyorlar. Lojistik destek, taktik saldırı operasyonları, stratejik planlama, gizli istihbarat edinme ve analiz etme, operasyonel destek, çatışma bölgelerinde savaşma ve savunma, askeri eğitim ve askeri teknik yardım gibi askeri becerilerin tedarik edilmesi yerine getirdikleri “hizmetler”. ICIJ’in (*International Consortium of Investigate Journalists*) yaklaşık olarak iki yıllık bir araştırma sonucu elde ettiği verilere göre, dünyada 90’a yakın özel askeri şirket bulunuyor ve bunlar 110 ülkede faaliyet gösteriyorlar. Bu şirketlerin içinde yer aldığı yıllık 100 milyar dolarlık bir endüstriden söz ediliyor. Özel askeri şirketlerin kurulduğu ülkeler genellikle Amerika, İngiltere ve Güney Afrika. Çalıştıkları yerlerin başında ise, Afrika, Güney Amerika ve Asya geliyor (ICIJ, 2002: 2).

Savaş sırasında olduğu gibi savaş sonrasında da Irak, özel askeri şirketler için bir “altın madeni” haline gelmiş durumda. *The Guardian*’ın yapmış olduğu bir araştırmaya göre, Irak’ta Pentagon’dan sonraki en büyük gücü bu özel şirketler oluşturuyor. Resmi koalisyon kayıtlarına göre, İngiltere’nin askeri gücü 9.900 birlik civarındayken, özel askeri güçlerin toplamı 10.000’i buluyor ya da 10 ABD askerine karşılık 1 özel personel kullanılıyor. Birinci Körfez Savaşı ile kıyaslama yapıldığında, ateş hattında bulunan özel askeri personelin sayısının on kat artmış olduğu görülüyor (Traynor, 10 Aralık 2003, *The Guardian*).

Savaşın özelleşmesi öylesine genel bir eğilim ki ve Irak savaşında öyle bir noktaya ulaşmış durumda ki, bundan böyle özel askeri endüstrinin kollarını uzatmadığı bir çatışma ya da savaşın mümkün olmadığı dahi düşünülüyor. Bu endüstri devletlerden aldığı paralar sayesinde gittikçe şişiyor. Örneğin, ABD, Orta Asya ve Afganistan'ı da içerecek şekilde Irak'a yönelik harcamalarını bu yıl için 87 milyar dolar olarak kararlaştırmışken, özel askeri endüstriye bu miktar içinden aktarılan pay 30 milyar dolar olarak belirlenmiş durumda. Yani, ABD'nin askeri harcamalarının üçte bir özel askeri şirketlere aktarılıyor (Traynor, 2003). Bu durum, önümüzdeki dönemde içinde paranın ve şiddetin dolaştığı gri bir alanın gittikçe büyüyeceğini gösteriyor.

Daha önce belirtildiği gibi “paralı askerlik” ve bu anlamda savaşlarda ya da çatışmalarda “özel” güçlerin kullanımı yeni bir olgu değil. Özel askeri şirketler, paralı asker ticaretinin, “evrim geçirmiş, globalleşmiş ve şirketleşmiş” modelini temsil ediyorlar (Singer, 2004). Bu şirketler, global pazar içindeki güvenlik endüstrisinin yükselen unsurları ve geleceğin güvenlik çerçevesini de büyük ölçüde etkileyecekler.

1990'larda özel askeri şirketlere yönelik uluslararası ilginin doğuşu, özel askeri şirketler içinde adı çokça geçen ve çokuluslu maden ve enerji şirketleriyle bağları bulunan **Executive Outcomes**'ın 1992'deki faaliyetleri ile birlikte gerçekleşti. Bu tarihten itibaren, akademisyenleri, hükümetleri ve uluslararası örgütleri içine alan geniş bir çevre bu yapılanmaların ulusal ve bölgesel güvenlikte yeri ve etkisi üzerine kafa yormaya başladılar. Irak'ta 30 Mart 2004'te Felluce'de dört Amerikan özel güvenlik şirketinin görevlisinin öldürülmesi, kamuoyunun ilgisinin daha yoğun bir biçimde bu şirketlere yönelmesine yol açtı. Yapılan çalışmalar, 1990'larda bu tür şirketlerin hem arttığını hem de dünyanın hemen hemen her bölgesinde çalıştıklarını gösteriyor. Birleşmiş Milletler'in askeri operasyonları için yeterli fon ve destek bulamamasını, bu şirketlerin varlığını güçlendiren bir neden olarak sunuluyor. (Jackson, 2002: 31) Elbette, bu özel askeri şirketlerin gücü ve yayılışı açısından önemli bir neden. Fakat, bu şirketlerin mantar gibi çoğalmaların ve büyük paralara hükmetmelerinin asıl nedeni ABD ve İngiltere gibi güçlü devletlerin, onları jeo-politik çıkarları için kullanmalarıdır.

Özel askeri şirketlerin en fazla kurulduğu ve hükümetiyle en fazla ilişki geliştirdiği ülke ABD'dir. Özel askeri şirketlerin, genellikle enerji ve savunma sanayindeki büyük şirketlerin yan kuruluşu olarak ortaya çıktıkları ve ülke ordularının giremediği ya da girmesinin sınırlandırıldığı bölgelere kolaylıkla sızabildikleri düşünüldüğünde, bu şaşırtıcı bir sonuç değildir. Nitekim, Balkanlar ve Kolombiya gibi ABD ordusunun varlığının sınırlandırıldığı bölgelerde, Pentagon özel askeri şirketlerle sözleşme imzalayarak, onları stratejik amaçları doğrultusunda kullanmaktadır.

Uluslararası hukukta, özel askeri şirketlerle ilgili herhangi bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Başka bir deyişle tam bir “hukuki boşluk” söz konusudur. Aynı zamanda, özel askeri şirketler genellikle “çökmüş devletler”de, yani yasal ve kurumsal bir çerçevenin ortadan kalkmış olduğu ya da yok denecek kadar zayıf olduğu ülkelerde etkinlik göstermektedirler. Geleneksel devlet yapısının çökmüş olduğu; ancak, çokuluslu şirketlerin ya da güçlü devletlerin ilgisini çekecek denli enerji kaynakları ya da madenleri zengin olan ülkelerde sık sık karşımıza çıkmaları, özel askeri şirketlerin “yeni sömürgeciliğin” bir parçası olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Yeni sömürgecilik bağlamında özel askeri şirketlerin yerini ve rolünü incelemek, sömürgeciliğin tarihinde paralı askerlerin kullanımını, sömürgeciliğin geçirdiği değişimi ve bu değişim ile özel askeri şirketlerin doğuşu arasındaki ilişkiyi araştırmayı gerektirir ki, böyle bir girişim, bu makalenin sınırları dışına taşar. Bu çalışma, günümüzde gittikçe yükselen ve ilerde çok daha fazla siyasi, hukuki ve etik açıdan tartışılacağı düşünülen bu yeni fenomenin portresini çizme girişimi niteliğindedir.

I. Özel Askeri Şirketlerin Ortaya Çıkışı

Özel askeri şirketlerin belirişi, son zamanlardaki global ve ulusal düzeydeki siyasal dönüşümlerle yakından ilgili. Yirmibirinci yüzyılın başlangıcı bize, devlet ve uluslararası sistemle ilgili geleneksel tanımların ve yaklaşımların sorgulanması gerektiğini gösteriyor. Modern siyasal düşünce, iç ve dış güvenliği, devletin sağladığı bir hizmet olarak ele alır. Tanımı gereği, egemen devlet meşru şiddet kullanma tekeline sahiptir ve yurttaşlarının güvenliğini sağlayacak bir sistem oluşturmakla yükümlüdür (Taulbee, 2002: 1). Örneğin, Weber’in geliştirdiği ve siyasal bilim yazınında da üzerinde uzlaşmış devlet tanımı: Meşru şiddet kullanma tekeline sahip güç olarak devlet. Dünyanın dört bir yanında etkinlik gösteren ve uluslararası örgütler nezdinde de “belli bir meşruluk” kazanmış olan devlet dışı aktörler olarak özel askerler veya güvenlik şirketlerinin bu tanım içinde nerede durduğunu saptamak zor. Bu zorluk, devletin meşru güç kullanma tekeline sahip olmaktan uzaklaştığı veya yok olmaya başladığı anlamına gelmiyor. Ama, Weberci anlamda, devleti diğer sosyal ve siyasal örgütlenmelerden ayıran bu ölçüt şimdi soluklaşmaya başlıyor. Global uluslararası sistem içinde, devlet dışı, özel, uluslararası hukuk içerisindeki yeri belli olmayan, şiddete dayalı güç kullanan yeni bir olgu ile karşı karşıyayız. Belli devletlere karşı kullanıldığı kadar, belli devlet çıkarlarını korumak için de devreye giren bir aktör.

Aslında süreç, oldukça karmaşık bir biçimde işliyor. Kevin O’Briens “güvenliğin ve şiddet kullanımının özelleştirilmesinin ve onun devletin alanından çıkarıp özel

çıkarlara verilmesinin, devleti hem güçlendirdiğini, hem de işlevleri açısından parçaladığını” belirtiyor. Özelleşmiş askeri endüstrinin gelişmesi ve güçlenmesiyle birlikte, daha önce devlete özgü bir işlev olan güvenlik, tıpkı ticaret ve finans gibi alanlarda olduğu gibi, devlet dışı aktörler tarafından yerine getirilmeye başlıyor. Soğuk Savaş sonrasında güvenlik konusunda ve askeri teknolojiler alanındaki gelişmeler ve değişimler yanında, özelleştirmenin hız kazanması ve kamu sektörünün küçülmesi bu süreci tetikleyen ve hızlandıran nedenlerin başında geliyor.

Özel güvenlik şirketlerinin sadece devletler tarafından kullanılmadığını görüyoruz. Bireyler, şirketler ve uluslararası örgütler, gittikçe artan bir biçimde kamu kurumlarının değil, serbest piyasanın sunduğu askeri hizmetleri kullanır hale geliyorlar.

Özel askeri güçlerin tarihine bir göz gezdirdiğimizde, devletin şiddet kullanma tekelinin aslında bir “kural” değil, “istisna” olduğunu görüyoruz. Antik Mısır’dan Viktoryan İngilteresine kadar her imparatorluk “sözleşmeli” güçleri kullandılar. Örneğin, Pers İmparatoru Darius, Büyük İskender’e karşı savaşırken Yunan paralı askerleri kullandı. III. George, kendisine karşı ayaklanan Amerikan kolonistlerine karşı Alman paralı askerlerini kiraladı. Papa, hala İsveçli paralı askerler tarafından korunuyor (Keegan, 1998). Jeffrey Herbst’in belirttiği gibi, “şiddetin özel tedariki, yirminci yüzyıldan önce uluslararası ilişkilerin rutin bir yönüydü” (Singer, 2001/2002: 6). Hatta 400 yıllık bir geçmişe sahip olan modern devletler bile, sürekli ordularını oluşturmak için özel askeri kaynaklardan yararlandılar. Modern dönemde, devletlerin “egemen” olmaya başlaması, özel kuvvetleri kullanmaktan onları alıkoymadı. Örneğin, Otuz Yıl Savaşları’ndaki askeri güçlerin önemli bir bölümü anlaşmalı, özel askerlerden oluşuyordu. Tıpkı, Soğuk Savaş sonrası dönem gibi, 17. yüzyıl önemli geçişlerin yaşandığı bir dönem oldu: Devletler zayıflamıştı ve askeri hizmetler serbest piyasadan elde ediliyordu. Koloniyel gelişmeyi izleyen dönemde ise, büyük İngiliz ve Alman şirketlerinin (*Dutch* ve İngiliz *East Indies Companies*) emri altında, Avrupa’dakinden daha geniş ordular ve deniz gücü bulunuyordu (Hobsbawn, 2000:12-13, Singer, 2001/2002).

Devlet sisteminin ve egemen devlet kavramının yerleşmesi sonucunda, özellikle yirminci yüzyılda, özel ordulara karşı belli normlar geliştirilmeye başlandı. Aslında, daha büyük girişimler içinde birleştirilinceye ve örgütleninceye değin, özel askeri ticaret içindeki özel aktörler, kişisel kazanç için hareket eden eski askerlerden oluşuyordu. Bugün paralı askerler (*mercenaries*) olarak adlandırılan bu grup, operasyonlara bireysel düzeyde katılmaktadır; örgütlenmeye gittiklerinde ise, bu örgütler süreklilik göstermez (1960’larda Kongo’daki çatışmalarda yer alan Ter-

rible Ones gibi). Paralı askerler, sadece bir müşteri için çalışırlar ve bir çarpışma üzerine odaklanırlar; sadece bir hizmet verirler: Silah kullanmak. Ticaretleri uluslararası hukuk içinde teknik olarak yasaklanmıştır. Buna rağmen neredeyse devam eden her tür çatışma içinde yer almaktadırlar. Geçici olmaları yüzünden, bağlılık ve disiplinleri yoktur; bu yüzden de stratejik etkileri sınırlıdır (Singer, 2001/2002: 6). Paralı askerler, Cenevre Anlaşmasının 47. maddesinde tanımlandığı şekliyle “tamamen kişisel kazançla hareket eden ve silahlı çatışmalarda bir ülkede kullanılmak üzere ya da o ülkenin sınırları dışındaki bir bölgede kullanılmak üzere kiralanmış kişilerdir” (ICIJ, 2002: 2).

Bugün savaşlarda ya da çatışmalarda etkinlik gösteren özel askeri şirketler, savaş endüstrisindeki özel aktörlerin dönüşümünü temsil etmektedir. Bunların en önemli özelliği, modern bir şirket formu taşımalarıdır. Paralı askerlerden farklıdırlar; çünkü, herşeyden önce bir şirket olarak kurulmaktadırlar ve çok farklı türlerde askeri hizmet vermektedirler. Bir şirket oldukları için, kendi endüstrisinden ya da farklı endüstriden firmalarla finansal bağlar geliştirebilmektedir. Bugün en aktif olan firmalardan çoğu (**MPRI**, **Armorgroup** ve **Vinnell**) birçok büyük şirketin yan kuruluşudur. (Singer, 2001/2002: 7).

Bazı askeri şirketler, zengin hükümetlerle olan bağları sayesinde ün kazanarak hem ticari anlamda daha başarılı olmakta hem de belli bir yasallık kazanmaktadırlar. Zengin hükümetleri tercih etmelerinin nedeni sadece yasallık kazanmak için değildir. Yoksul devletlerle çalışmanın kâr getirici olmadığını düşünmektedirler. MPRI ve Sandline gibi şirketler bunlara örnek olarak gösterilebilir. MPRI, bir Amerikan şirkettir ve 1990’ların başlarındaki etkinliklerinden dolayı geniş çaplı bir ün kazanmıştır. Büyük ölçüde, daha önce Amerikan ordusunda yer alan görevlilerden oluşmaktadır. 1993-4 yıllarında Hırvatistan hükümetiyle imzaladığı bir sözleşme gereği, Hırvatistan ordusunun eğitiminde önemli bir rol yüklenmiştir. 1995’te Hırvatistan ordusunun, Sırpın elinde olan Karayina’yı ele geçirmesinde etkisi büyük olmuştur (Keegan, 1998: 2).

Bir İngiliz şirketi olan Sandline de hükümetle ilişkisini iyi tutmaya çalışan şirketlerden biridir. 1997’de Papua Yeni Gine Başbakanı ile, Bougainville adasında çıkan uzun dönemli bir isyanı durdurmak üzere anlaşan Sandline, (Sheppard, 1999: 1) 1998’de Sierra Leone’deki gelişmelerle birlikte yeniden gündeme gelmiştir.

Dyncorp ve TRW gibi askeri kökenli uluslararası şirketler (*military-oriented multinational corporations-MNCs*), askeri hizmetler yanında, kamuyla yapılan sözleşmelerin bitmesi ya da çekilmesi durumunda kârlılığın devam etmesini sağlamada yardımcı olmaktadır.

Şirketleşme, özel askeri firmaların kâr amaçlı olması anlamına gelmektedir. Özel askeri şirketler, sürekliliği ve hiyerarşiyi içerir. Bu yüzden de, şirket finansmanına ait karmaşık işleri yapabilirler. Özel askeri şirketlerdeki personelin büyük çoğunluğunu yine paralı askerler oluşturmaktadır. (Singer, 2001/2002: 7) Ancak, artık yapılacak işin türü, müşteri ile ilişkiler ve çatışmalardaki etkileri tümüyle farklıdır.

Paralı askerlerden farklı olarak, özel askeri şirketler, yasal bir yapıya sahiptirler; müşterilerine sözleşme yoluyla bağlanırlar, global piyasa içinde birbirleriyle rekabet ederler. Birçok durumda, en azından kayıtlı olmayı gerektiren yasalar ve yabancı sözleşmeler için alınacak lisanslar yoluyla kendi devletlerine ismen bir bağlılıkları vardır. Yine paralı askerlerden farklı olarak, eğitim, istihbarat, danışmanlık, lojistik destek, operasyonel destek ve çatışma sonrası çözümler gibi değişik hizmetler için çalışmaktadırlar (Singer, 2001/2002: 8). Vinnell, Armor Holdings, Levdan, DynCorp, TSI ve MPRI gibi şirketler, bu tür özel askeri şirketlere örnek olarak gösterilir. Bu şirketler genellikle, çatışmalarda yer almamakta, başka bir deyişle “vurucu birlikler” sağlamamakta, yukarıda belirtilen hizmetleri yerine getirmektedirler. Aynı zamanda, bunlarla, belirli bölgelerde silahsız arabulucuların ve teknisyenlerin güvenliği sağlamak, spesifik yerleşimleri (petrol boru hatları gibi) korumak amacıyla sözleşme yapılmaktadır (Taulbee, 2002: 4).

A. Özel Askeri Şirketlerin Tanımı

İngiltere hükümetinin, özel askeri şirketler üzerinde odaklanan Rapor’u (*UK Government Green Paper, 2002*) bunların uluslararası düzeyde hukuki bir düzenlemeye tabi tutulması sorununu tartışmaya açmaktadır. Özel askeri şirketler konusunda oldukça ayrıntılı ve kapsamlı bilgilerin yer aldığı metin, tanım sorunu üzerinde de durmaktadır. Özel askeri endüstri içinde birbirinden farklı çok sayıda grup bulunuyor: Paralı askerler, özel ordular, özel güvenlik şirketleri, özel istihbarat şirketleri ve özel askeri şirketler. “*Green Paper*”a göre *paralı askerler*, bir kazanç karşılığı savaşıyor ya da savaşçı becerilerini satan kişiler. *Özel ordular* ise genellikle gelişmekte olan ülkelerde rastlanan bir olgu. Özellikle, Güney Amerika’da “uyuşturucu lordları”nın ya da Afrika’da Liberya örneğinde olduğu gibi “savaş lordları”nın özel ordularına rastlıyoruz. Rapor’a göre, bu grupta yer alanların en dikkat çekici olanları belli kişiler etrafında örgütlenen El Kayde gibi “dini” ordular. *Özel güvenlik şirketleri*, tamamen ayrı bir kategori olarak değerlendiriliyor: Tıpkı paralı askerler gibi, bu şirketler de uzun bir geçmişe sahip. Kişisel koruma veya belli yerleşim yerlerinin, konutların korunması gibi görevleri üstlenecek şekilde ortaya çıkmış olan özel güvenlik şirketlerinin bir kısmı lojistik destek sağlamaya başlamakta

ya da çarpışmalarda yer almaktadırlar. BP'nin Kolombiya'da kullandığı Defence System Ltd. bunun bilinen bir örneği. *Özel istihbarat şirketleri*, özel güvenlik şirketlerinin bir alt kategorisi olarak nitelenmektedir. Bazı şirketler, istihbarat yanında diğer güvenlik işlevlerini de yerine getirmektedir (Control Risk Group gibi). İstihbarat topluluğunun büyük bir kısmı, Oxford Analytica ve Economist Intelligence Unit. gibi güvenlik ve askeri hizmete bulaşmamış örgütlerden oluşmaktadır.

“Green Paper”, *özel askeri şirketleri*, geniş bir askeri ve güvenlik alanı içerisinde sözleşmeli olarak çalışan ve vurucu operasyonlara katılacak şekilde donatıldıkları için özel güvenlik şirketlerinden farklılaşan gruplar olarak ele almaktadır.

Özel askeri endüstri üzerine çalışan bir uluslararası ilişkiler uzmanı, Deborah Avant, özel askeri şirketlerin, bir ülkenin kiralık askerlerinden farklı bir şey olduğunu; onların para karşılığı herşeyi yapan “savaş köpekleri”¹ ya da “kendi hesabına çalışan” kişiler olmadıklarını belirtiyor ve bu şirketlerin global pazarda uzun erimli bir yere sahip olma amacını taşıdıklarını; bu yüzden de askeri hizmet gibi meşru bir işlevi yerine getirdikleri konusunda inandırıcı olmaya çalıştıklarını öne sürüyor. Bu şirketler şimdiden bir ticari grup oluşturmuşlar bile: Uluslararası Barış Operasyonları Birliği (International Peace Operations Association) (Aktaran, Khan, 2002).

Aslında, birçok güvenlik şirketinin çarpışmalarda yer alması, onlarla özel askeri şirketler arasındaki “niteliksel” farkı silmektedir. Fakat, aynı zamanda özel askeri şirket olarak nitelenen pek çok şirket de “vurucu operasyonlar”da yer almamaktadır. Bu gibi nedenler yüzünden, özel güvenlikle ilgili grupların tanımlarına ilişkin tartışmalar dallanıp budaklanmaktadır. Herhalde tanımdan daha önemli bir soru, bu oluşumların neyi temsil ettikleridir. Paralı askerlerin faaliyetlerini izlemek üzere görevlendirilen Birleşmiş Milletler Raportörü'nün söyledikleri bu açıdan önemlidir: “Paralı askerlerin faaliyetleri, son kırk yıldır halkların kendi kaderlerini belirleme haklarını kullanmalarını engellemek ve insan haklarını ihlal etmek için devreye sokulan bir **şiddet** biçimidir” (abç) (Aktaran, Jackson, 2002: 39; Taulbee, 2002: 7). Raportör, özel askeri şirketleri “anonim şirket haline gelmiş paralı askerler” olarak değerlendirmektedir. Bu anonim şirketler ya uluslararası müdahale adı altında yapılan operasyonların önemli bir parçası olmakta ya da ABD'nin ve diğer güçlü devletlerin ekonomik çıkarlarının bulunduğu bölgelerde kullandıkları güçler olmaktadır. Güçlü devletlere, bu şirketler birçok olanak sunar: Askeri müdahalenin getireceği maliyet ve risklerden kurtulurlar. Irak'ta olduğu gibi kendi kamuoyunun tepkisini engellemiş olurlar. İnsan hakları ihlalleri için “hesap vermek” durumunda olmazlar.

¹ “Savaş köpekleri” tanımlaması, John Irvin'in yönetmenliğini yaptığı, paralı askerleri konu alan bir filmde (The Dogs of War) gelmektedir.

B. Özel Askeri Endüstriyi Doğuran Nedenler

Soğuk savaşın sona ermesi ve bunun güvenlik piyasasında yarattığı değişimler, savaşın yapısındaki değişimler ve özelleştirmenin hız kazanması. Bu üç değişken, özel askeri şirketlerin kurulmasına yönelik global düzeyde bir talep yarattı. Aslında, yirmi birinci yüzyılın başında patlak veren bu endüstrinin, yakın bir gelecekte daha da önem kazanacağını sık sık vurgulanıyor. Çünkü, özel askeri firmalar, bir anlamda “gelişen global güvenlik ortamının ayırt edici temsilcisi” olarak çıkıyor karşımıza. (Singer, 2001/2002: 8).

Soğuk Savaş’ın bitişini takiben askeri güçlerin arz ve talebindeki ciddi kitlesel dağılmalar, özel askeri endüstrinin doğmasının koşullarını oluşturdu. Etnik çatışmalar ve iç savaşlardaki artış, güvenliği önemli boyutlarda tehdit edici yeni bir unsur olarak ortaya çıktı. Bu tür çatışmalar, arabuluculuğu gerekli kıldığı gibi, başka tür müdahalelere de kapı açtı. Bunlar arasında bir çok devlet dışı aktörü saymak mümkün: Yerel savaş lordları, paramiliter gruplar, uluslararası suçlular ve uyuşturucu tekelleri (ICIJ, 2002: 8).

Diğer bir faktör, aşırı militarize olmaya dayanan Soğuk Savaş’tan sonra, dünya ölçeğinde orduların küçülmeye başlamalarıdır. 1990’larda, 6 milyondan fazla personel ordulardan ayrılmak durumunda kaldı. Bu, yeni doğan özel askeri endüstri için yedek bir işgücü deposu demektir. Ordu içindeki birçok üst düzey birlikler (Güney Afrika’da 32. Reconnaissance Battalion ve Sovyet Alfa özel güçler birliği) kendi yapılarını korudular ve kendi özel şirketlerini kurdular. İşlerini kaybedenler sadece askerler değillerdi; eski KGB’nin %70’inin yeni oluşan endüstri içinde yer aldığı dile getirilmektedir (Singer, 2001/2002: 10). Aynı zamanda, kitle silahları stoku piyasaya açıldı: Makineli tüfekler, tanklar hatta jetler, maliyetini karşılayabilecek herkes tarafından ulaşılabilir hale geldi. Bütün bunlar, özel askeri firmaların gereksinim duyduğu işgücü ve teçhizat için gerekli koşulları sağladı.

Bunun yanında, devletlerin bir çok tehdite karşı koyuş gücü açısından bir zaafiyete düştüğünü de söylebiliriz. Çok sayıda devlet, süper güçlerden aldıkları destekleri yitirince, yönetimde ciddi sorunlarla karşılaşır oldular. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, bazı devletlerin sadece isim olarak varlıklarını koruyabildiklerini; siyasal otoriteleri ve güçleri açısından etkisiz bir hale geldikleri görülebilmektedir (Singer, 2001/2002: 9). Sonuç olarak ortaya çıkan, çöken devletler ve yeni bir istikrarsızlık alanı oldu. Bu devletlerin yetersiz olan askeri ve polis güçleri gibi devlet kurumlarının da işlev göremez bir durumda olması, dışarıdan güçlerin geleneksel olarak devlet tarafından yerine getirilen işlevleri yüklenmesi biçiminde sonuçlandı. Bunlardan biri de, özel güvenlik şirketlerine duyulan ihtiyaçtı.

Bu istikrarsızlık alanlarına geleneksel müdahale biçimi, bir süper gücün devreye girmesi ve müdahale etmesi biçiminde olurdu. Ancak, Soğuk Savaş'ın sona ermesi bu devletlerin güvenlik önceliklerini yeniden düzenlemeleri sonucunu doğurdu. Güçlü devletler, en azından Amerika'ya yapılan 11 Eylül'deki saldırıya kadar, istikrarı sağlamak için bir başka ülkeye doğrudan müdahaleye istekli değillerdi. Bu ülkelerin, böylesi müdahaleler için kamuoyundan destek almaları eskisine göre daha zordu. İşte, bu dönemde, özel askeri firmalar ortaya çıkan boşluğu doldurdular (Gilligan, 1998; Singer, 2001/2002: 9).

1. Savaşın Yapısındaki Değişim

Günümüzde, savaş radikal değişimler geçiriyor. Daha önce yaygın olan yüksek yoğunluklu çatışmalar yerine sivil uzmanların daha teknolojik ve dolayısıyla daha incelmış askeri stratejileri ve sistemleri geçiyor. Düşük yoğunluklu bir savaşta, kullanılan temel araçlar çok fazla çeşitlenmemiştir; ancak, eskisine oranla savaş araçları çok daha fazla aktör tarafından ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Üçüncü Dünya Ülkelerinin bir çoğunda ortaya çıkan çatışmaların kâr amacı sonucu doğduğu görülmektedir.

Yeni savaş biçimlerinin önemli bir özelliği de, cephede savaşacak geniş ordulara duyulan ihtiyacın azalmaya başlamasıdır. Gelişmiş teknolojiler sayesinde, stratejik sonuçlar, bazen savaş alanında kimse savaşmadan elde edilmektedir.

Yüksek teknolojiye dayalı savaşlarda, uzmanlara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır. Bu uzmanlar ise çoğu kez özel sektörden devşirilmektedir. Amerikalı bir askeri yetkili, yüksek düzeyde teknik ve lojistik desteklerini özel firmalardan sağladıklarını itiraf etmektedir (Singer, 2001/2002: 10-11)

Amerika dışında gelişmiş ülkelerin de özel askeri hizmetlere yöneldiklerini görmek mümkün. Örneğin İngiltere, 1999'da Kosova'da önemli bir rol oynayan, uçak destek birimi, tank ulaşım birimi için özel şirketlerle anlaşmalar yapmıştır. "Postmodern savaş"ın başka bir özelliği, enformasyon alanında hakim olabilmek için sivil katılıma daha fazla gereksinim duyulmasıdır. Bu, ilerde, ordular içinde daha fazla sözleşmeli personele ihtiyaç duyulacağı anlamına gelmektedir.

Bunlara ek olarak, savaşların arkasındaki amaçların ve motivasyonların da değiştiğini söylemek mümkün. Bu özellikle, zayıf devletlerin isyancı güçlerle karşılaştıkları düşük yoğunluklu çatışmalarda kendini gösteriyor. Tarihin her evresinde olduğu gibi, bireyler veya küçük gruplar silahlara kolay bir biçimde erişebilmektedir. Soğuk savaş sonrasında ise, Doğu bloku depolarının dağıtılması

ve çok sayıda alıcıya ucuz satış yapılması özel bir durum oluşturdu. En yaygın olanı ve en fazla dağıtılanı, düşük yoğunluklu savaşların başlıca silahı olan “ucuz piyade silahlarıdır”. Özellikle zayıf rejimlerin olduğu ülkelerde, bu silahları elde eden gruplar, “statükoya karşı ciddi bir tehdit” oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla bu süreç, yerel düzeydeki savaşçı güçlerin hem yaygınlaşmasına hem de güçlenmesine hizmet etmektedir. Çağdaş savaş alanındaki bir uzmana göre, “herkes yeterli bir parayla güçlü bir askeri donanımına sahip olabilir. Suç işlemeye bir isteklilik varsa, neredeyse herkes yeterli parayı bulabilir”. Kolombiya, Kongo, Liberya, Tacikistan gibi çatışma bölgelerinde, bir zamanlar sahip olunan ideolojik amaçlar ve motivasyonlar ortadan kalkmış durumda; yerine yerel kaynakları ele geçirmek isteyen, kar ve kazanç peşindeki grupların çatışmaları sürüyor (Singer, 2001/2002: 12).

2. Özelleştirme ve Özelleşen Askeri Güç

Özel askeri güçlerin gittikçe şişmesi ve güçlenmesi eğilimin arkasındaki bir başka neden, 80’lerden itibaren yeni liberal yönetim tarzının ve ideolojisinin etkisiyle gerçekleşen kamu sektörünün küçültülmesi projesidir (Mandel, 2000: 3; Singer, 2001/2002: 13). Tarihsel olarak bakıldığında, bu projenin önemli bir parçası olan “özelleştirme”, artık yeni liberellerin bir aksiyom olarak kabul ettikleri şu düşünceye dayandırılıyor: Kamu sektörü ile karşılaştırıldığında özel sektör daha etkin ve daha verimlidir. Bundan dolayı, hantallaşmış, işlemez duruma gelmiş, yolsuzluklarla çığrından çıkmış kamu sektörünü bir an önce piyasaya açmak, rekabetin verimlilik sağlayan koşullarına terketmek gerekir. Bu düşüncenin etkisini, devletin en önemli işlevlerinden biri olan savunma ve güvenlik işlevlerinde göstermemesi beklenemezdi. Nitekim, kâr amaçlı askeri bir endüstrinin kısa zamanda ortaya çıkışı ve zeminini sağlamlaştırması, geleneksel devlet anlayışını sarsıntıya uğratan bir değişim olarak görülebilir. Ancak, şunu unutmamak gerekir: Özelleşmiş askeri endüstri içinde yer alan şirketler yalnız devletlere değil, özel sektöre de hizmet vermektedir. Fakat, bizim için burada kritik olan nokta, özel askeri güvenliğin, günümüzdeki hakim “ekonomik rasyonalite” ile; devletin küçültülmesi ve özelleştirmenin güçlenmesiyle yakından bağlantılı olduğudur.

C. Şirketlerle İlgili Bazı Notlar: Tepkiler, Davalar ve Deşifre Edilenler

Özel askeri şirketlerle ilgili olarak tekrar belirtilmesi gereken nokta, bunların tek bir ülkede faaliyet göstermediğidir. Singer’ın (2003) vurguladığı gibi, “biz ulusal bir endüstriden söz etmiyoruz. Söz konusu olan global bir endüstri...Bu şirketler 50’den fazla ülkede faaliyette bulunuyorlar, genellikle de dünyadaki her çatışma noktasında yer alıyorlar.”

Başta ABD ve İngiltere olmak üzere gelişmiş kapitalist ülkelerin çıkarları gereği asker göndermede ya da Birleşmiş Milletler'in müdahale etmede pek fazla istekli olmadıkları bölgelerde, uluslararası güvenlik şirketlerinin gittikçe daha fazla etkin olmaya başladıkları bir gerçek. Bu tür şirketlerin en fazla etkinlik gösterdiği ve tercih edildiği yerin ise Afrika olduğu biliniyor. Örneğin, Sierra Leone. Ordu ve isyancılar arasındaki çatışmalardan sonra, 1996 yılında seçimle iktidara gelen sivil hükümet, Güney Afrikalı askerler tarafından oluşturulan ve uluslararası güvenlik şirketlerinin en önemlilerinden biri olarak bilinen Executive Outcomes'a kontrolü verdi. Executive Outcomes (EO), daha önceki askeri rejim tarafından 1995 yılında, hükümet güçlerini eğitmek amacıyla getirilmişti. Bu şirket özellikle şehir merkezlerinden ve elmas çıkarılan bölgelerden isyancıları uzaklaştırmayı başarmıştı. Aynı zamanda, Sierra Leone askerlerinin niteliğini yükselttiği gibi RUF'la başarılı bir şekilde çatışacak bir milis güç örgütledi. Ocak 1996'da EO, RUF'un en büyük üslerinden birine saldırı düzenledi ve bunun sonucunda isyancılar hükümetle görüşmeyi kabul ettiler. EO'nun operasyonlarının sağladığı görece istikrar koşulları içinde seçimler yapılabilir. EO'ya "yardımlarından" dolayı 35 milyon dolar ödendiği ve bu miktarın Sierra Leone hükümetinden çok BM tarafından karşılandığı belirtiliyor. 21 aylık bir dönem için ödenen bu paranın görece düşük olduğu vurgulanıyor. Çünkü BM gözlemci güçlerinin sekiz aylık masrafları için belirlenen bütçe 47 milyon dolar (*Green Paper*, 2001: 12).

Seçimlerle işbaşına gelen yeni yönetim de, EO'nun kendileri için yaşamsal olduğunu belirtiyordu. Ancak isyancıların faaliyetleri sürdü ve özellikle İngiltere'den gelen baskılar sonucu (ki İngiltere Sierra Leone'ye silah satışı yapmaktaydı), hükümet isyancılarla anlaşmak zorunda kaldı, EO'dan da ülkeyi terketmesi istendi. Sivil yönetimin başkanı olan Kabbah, 1997'de Sankoh'un liderliğindeki bir darbeye yönetimden uzaklaştırıldı ve sürgüne gönderildi. Bu kez Kabbah, yeniden iktidara gelebilmek için bir başka paralı asker grubu olan İngiliz **Sandline** ile anlaştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın bazı üyeleri de bu girişimi desteklediler. 1998 yılında Kabbah, Sandline'in yardım ettiği Nijeryalı güçler tarafından yeniden iktidara getirildi ve Sankoh tutuklanarak idam cezasına çarptırıldı; ancak bu ceza uygulanmadı. Sankoh'un başkanlığındaki güçler yeniden ülkede kanlı bir iç savaş başlattılar (Shawcross, 10 Mayıs 2000, *The Guardian*).

EO, özel askeri şirketlerin protipi ve adından en fazla söz edilen şirket. Apartheid'in kıdemli, emekli askerleri tarafından kurulan şirket, ününü, Angola hükümeti tarafından kiralandıktan sonra kazandı. İsyancı UNITA hareketi, EO tarafından öylesine kötü bir biçimde bastırıldı ki Lusaka Barış Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. Daha sonra EO, Sierra Leone'ye geçti. Şirketin bu

ülkeden ayrılmasından sonra ise tam bir iç savaş, anarşi ve kanlı bir kaos yaşandı. Daha sonra Angola'da kurulan düzen de dağıldı. Bunlar, özel askeri şirketlerin iç savaşlara geçici çözümler getirdiğini göstermiş oluyordu. İlginç olan noktalardan biri de, bu şirketlerin her iki ülke örneğinde de olduğu gibi, uluslararası toplumun müdahale etme gereği görmediği yerlerde etkin olmalarıydı (Sheppard, 1999).

Sierra Leone olayı, bir gerçeği daha açığa çıkardı: Devletlerin özel askeri şirketlerle sözleşme yapmaları ya da paralı asker kiralamaları bir başka nedene daha dayanıyordu: Sıcak çatışmalarda kendi ordularını riske atmak istememek. Amerika'da kurulmuş özel bir güvenlik şirketi olan **International Charter Incorporated of Oregon (ICI)**, tehlikeli bölgelere gitmek için devletle sözleşme imzalamış birçok şirketten yalnızca biriydi. Bu şirket Haiti ve Liberya'daki çatışmalarda da aktifti. ICI'nin Sierra Leone'deki rolü, Devrimci Birleşik Cephe'nin (RUF) isyanını bastırmak için yardıma gelen Nijerya ordusunu ülkesine geri götürmek, ulaşım ve tıbbi hizmetleri sağlamaktı. Aslında Amerika'nın Sierra Leone'den elde edeceği bir çıkarı yoktu. Ancak, RUF'un başarılı olması durumunda, Washington'un ittifak içinde olduğu, zengin bir petrol ülkesi olan ve Amerika'nın en fazla petrol aldığı beşinci ülke konumundaki Nijerya için tehlike çanları çalmaya başlayacaktı (ICIJ, 2002: 1).

Elmas madenleri açısından zengin bir ülke olan Sierra Leone sadece örneklerden birisi. 1990'lı yıllar boyunca büyük devletlerin ekonomik çıkarlarının olduğu ülkelerde, güvenlik şirketleri olarak Güney Afrika kökenli Executive Outcomes, İsraili Levdan, İngiliz Sandline ve Amerikan MPRI kriz bölgelerine müdahale ettiler. "Bu şirketleri finanse edenler ise yerel hükümetler, şirketler (özellikle maden ve enerji şirketleri) veya uluslararası örgütler (Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler)". Petrol kaynakları açısından güçlü ülkelerin ve şirketlerin iştahını kabartan Angola'da Executive Outcomes, 1992 yılında petrol şirketleri ile yaptığı bir sözleşme gereği, bölgede güvenliğin sağlanması için faaliyette bulundu. EO, 1998 yılında resmi olarak feshedilene kadar, 30'dan fazla Afrika ülkesinde etkindi. "Dünya üzerinde, kapsamı değişiklik gösteren, önemli önemsiz 300 bine yakın askeri danışmanlık ve güvenlik şirketi"nin bulunduğu söyleniyor (Conesa, 2003: 23).

Özel askeri şirketlerin genişlemesine karşı bir tepkinin geliştiğini söylemek mümkün. Sandline, Sierra Leone'deki düşen hükümetin yerel destekçilerine, Birleşmiş Milletler'in silah ambargosuna rağmen, askeri destek sağlamada İngiliz Dışişleriyle birlikte hareket ettiği için adı kötüyü çıkmış şirketlerden biri.

Bu örnekte açığa çıktığı gibi, önemle belirtilmesi gereken konulardan biri de, bu şirketlerle süper güçlerin jeo-politik stratejileri arasında kurulan yarı-resmi bağlar.

Devletler, çoğu zaman özel askeri şirketleri kendi ordularının “doğal bir uzantısı” olarak kullanabiliyorlar ve bu günümüzde gittikçe belirginleşen bir eğilim. 1990’lar boyunca bir ABD şirketi olan **MPRI (Military Professional Resources Incorporated)** Hırvatistan ve Bosna’da kullanılmıştır. 1988’de zamanından önce emekli olan üç generalin kurduğu, askeri eğitim ve beceri kazandırma konusunda uzmanlaşan MPRI, genellikle ABD hükümeti için çalışmaktadır. 1994’te Hırvatistan hükümeti MPRI ile, Hırvat askeri güçlerinin kapasitesini arttırmak ve ve Hırvatistan’ı NATO’yla “Barış Programı için Ortaklık” çerçevesinde çalışacak uygun bir aday haline getirmek için sözleşme imzalamıştır. Bu sözleşme, modern bir özel askeri şirket ile bir hükümet arasında imzalanan, ilk askeri eğitime yönelik sözleşmelerden biri olarak gösterilmektedir (Bkz. ICIJ, 2002:5). 1995’in Ağustos ayında, MPRI’ın Hırvatistan’a gelişinden bir sene geçmemişken, Hırvatistan ordusu, daha önce hiçbir şekilde başaramayacağı bir şeyi gerçekleştirdi: Sırlara karşı bir hücum gücü oluşturdu ve Sırların elinde olan bölgeleri geri aldı. MPRI, bu çatışmalarda bir rolü olduğunu inkar ediyordu. MPRI, doğrudan çatışmalara katılmamış olsa bile, Hırvat ordusunun saldırısının planlanması ve eşgüdümlemesi MPRI tarafından sağlanmıştı; bu, dolaylı da olsa askeri şirketin müdahilliğini gösteren bir kanıttı. Hırvat ordusunun başarısı, Bosna için de bir fırsat yarattı ve barış görüşmelerinin yolunu açtı. 1995’te Bosna’da çatışmayı sona erdiren Dayton Barış Anlaşması’na ek olarak Clinton yönetimi MPRI’ya, Bosna Federasyonu’nun silahlı güçlerine eğitim vermesi için lisans verdi. Bu kez, Hırvatistan ordusundaki işlevlerinden farklı olarak, Bosna ordusuna “vurucu beceriler” geliştirme konusunda eğitim sağlamak üzere sözleşme imzalandı. (Green Paper, 2001: 13; ICIJ, 2002: 6; Jackson, 2002: 35-36).

Yine Kosova ve Belgrad arasındaki düşmanlığın sona erdirilmesinde, diğer bir özel şirket olan **DynCorp** önemli bir rol oynadı. Uluslararası barış gözlemcilerinin Kosova’daki varlığı ve buna ABD’nin yaptığı katkı daha sonra gerçekleşti. DynCorp hakkında en fazla konuşulan ve tartışılan şirketlerden birisidir. Kuzey Virjinya’da kurulmuş olan bu şirketin hizmetleri bilgi teknolojisinden özel askeri hizmetlere kadar uzanmaktadır. Bosna dışında, Somali, Angola, Haiti, Kolombiya; Kosova ve Kuveyt’te varlık göstermiştir. Gelirinin yüzde 95’ini ABD hükümeti ile yaptığı sözleşmelerle sağlamaktadır (<http://www.wikipedia.org/wiki/DynCorp>). DynCorp’la Balkanlar’da birçok hizmeti yerine getirecek şekilde sözleşmeler imzalanmıştır. Bu hizmetler arasında Bosna polis gücünü eğitmek ve bölgedeki ABD ordusuna onarım hizmetlerini sağlamak bulunuyordu. DynCorp çalışanları hem Kosova hem de Bosno operasyonlarında kadın ticaretine bulaşmışlardır. Ayrıca yasa dışı silah ticaretine adları karışmıştır. Söz konusu kişilerin işine son verilmeyle birlikte haklarında bir soruşturma açılmamıştır. Bu olay şirketlerin ve çalışanlarının yasal sorumluluğu ve hesap verebilirliği sorusunu gündeme getirmiştir. Özel askeri

şirketler genellikle “çökmüş” bir devletin sınırları içinde çalıştıkları için sorumlu tutulacakları bir yerel hukuk bulunmamaktadır. DynCorp olayında açığa çıktığı gibi, şirket çalışanları ABD yasalarına göre sorumlu tutulamaktadırlar; çünkü, olay ABD sınırları içinde meydana gelmemiştir. Ayrıca, ABD askeri yasaları da devreye girmemektedir. Çünkü şirket çalışanları, ABD ordusunun bir üyesi değildirler (Singer, 2004: 6-7) DynCorp, bu olaylar nedeniyle adı kötüye çıkmış şirketlerden biri olduğu halde, Irak polis gücünün eğitilmesi için ABD yine bu şirketle sözleşme yapmıştır.

Yine ICIJ’in açıklanan hükümet belgelerinden elde ettiği bilgilere göre, 1994 yılından itibaren ABD Savunma Bölümü (Defence Department) 24 ABD merkezli özel askeri kuruluşun 12’siyle 3.061 sözleşme imzalamıştır. Pentagon’un kayıtlarına göre, bu sözleşmelerin maliyeti 300 milyon dolardan fazladır. Söz konusu sözleşmelerin 2.700 tanesi iki şirketle yapılmıştır: Kellogg Brown and Root ve Booz Allen Hamilton. Ancak, Pentagon çok sınırlı bilgi verdiği için, sözleşmelerin ne tür hizmetler için yapıldığı bilinmemektedir.

ABD, geleneksel olarak yabancı hükümetlere askeri eğitim hizmetlerini doğrudan vermektedir. Ancak bu gelenek, 1975’de Vinnell Corp’un² Suudi Arabistan Ulusal Muhafızlarını³ petrol bölgelerini koruma amacıyla eğitmesi için 77 milyon dolarlık bir sözleşme imzalaması ile değişmiştir. Bir ABD şirketinin, ilk kez bir yabancı hükümetle askeri hizmetler sağlamak üzere bağımsız bir sözleşme yapması, medyada ciddi bir tartışmayı başlatmıştır. O zamandan beri sözleşme yenilenmesine rağmen, artık pek fazla dikkat çekmemektedir. 1991, 1995 ve 2000’de yapılan sözleşmeler U.S. News ve World Development tarafından elde edilmiş, ICIJ tarafından ise incelenmiştir; bu sözleşmelerin toplam değeri 500 milyon dolar civarındadır. Hizmetler, karşı istihbarat sağlama eğitimi, “kimyasal savunma” ve diğer operasyonel güvenlik alanlarındadır. Vinnell, sözleşmelerle ilgili bu yorumları reddetmiştir.

² MPRI gibi, merkezi Virjinya’da olan ve Vietnam Savaşı’nda, Güney Vietnam’daki ABD üslerini inşa eden Vinnell Corporation, ABD’de savunma sanayindeki ikinci büyük şirket olan Northrop Grumman Cop.’un bir yan kuruluşudur. Vinnell ve diğer önemli bir özel askeri şirket olan Brown&Root, 1998’den 2002 yılına kadar yaklaşık 200 milyon dolarlık 6 sözleşmeye ortaklaşa imza atmışlardır. Vinnell, Suudi Arabistan dışında, Mısır, Umman ve Türkiye’de çalışmıştır (www.publicintegrity.org/)

³ Orta Doğu bölgesinde, Suudi Arabistan bu endüstriden en fazla yararlanan ülkedir (Singer 2: 2) Bu ülkede çalışan diğer Amerikalı özel güvenlik şirketleri şunlardır: **Booz-Allen and Hamilton**, **Science Applications International Corp (SAIC)** ve **O’Gara Protective Services**. Bu son şirket doğrudan Suudi kraliyet ailesinin güvenliğini sağlamak için Savunma Bakanlığı tarafından kiralanmıştır (Sheppard, 1999).

ABD hükümeti ve birçok özel askeri şirket arasındaki yakın bağlar, özel sektör ile hükümet arasındaki ilişkinin değişimini de gösterir niteliktedir. 1992’de, o zaman Savunma Bakanı olan Dick Cheney’in başkanlığını yaptığı Pentagon, Brown and Root’a, potansiyel savaş bölgelerinde özel şirketlerin Amerikan birliklerine nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda bir rapor hazırlaması için 3.9 milyon dolar ödemiştir. 1992 yılında ise, aynı şirkete, raporu güncelleştirmesi için Pentagon 5 milyon dolar ödemiştir. Brown and Root (bugün ismi Kellogg Brown and Root’tur) şu an Başkan Yardımcısı olan Cheney’in 1995-1999 yılları arasında CEO’su olduğu Halliburton Corporation’un bir yan kuruluşudur ve özel askeri bir şirkettir. Brown and Root’la, ayrıca 1995-1997 yılları arasında Balkanlarda lojistik destek sağlamak üzere bir sözleşme yapılmıştır. 1992’den itibaren ABD’nin dış operasyonlardaki lojistiğini Brown and Root şirketi sağlamaktadır. Bu sözleşme gereği beş yıl üzerinden 2.2 milyon dolar ödenmiştir (ICIJ, 2002: 2-3).

Brown and Root’u bir çok bölgede görmek mümkündür: Afganistan’daki Bargam Üssü, Özbekistan’daki Khnabad Üssü ve Küba’daki Guantanamo Üssü bu şirket tarafından yapılmıştır. 1987’den itibaren Türkiye’deki Amerikan üslerinin bakım ve işletmesini Vinnell Corp. ile birlikte bu şirket yerine getirmektedir (Dündar, 22 Şubat 2003, *Milliyet*).

Hulliburton Energy Services, enerji ve petrol endüstrisi içinde yer alan çokuluslu bir şirkettir. Bunun yanında diğer alanlarda faaliyet gösteren birçok yan kuruluşu vardır. 1990’ların başlarında şirket, federal ticaret yasağını çiğneyerek Irak ve Libya’ya, petrol teçhizatı satmıştır. Ayrıca, Libya’ya altı nötron jeneratörü yollamıştır. Bunlardan dolayı suçlu bulunmuş, 2.61 milyon dolar para cezasına çarptırılmıştır (<http://www.wikipedia.org/wiki/Halliburton>).

Özel askeri şirketlerin yerine getirdiği işlevlerden biri de, ulusal orduların sınırlandığı ya da yasaklandığı bölgelere, güçlü devletler adına kolaylıkla sızabilmeleri. Bu durumun en tipik örneği Kolombiya. Kongre, bu ülkedeki Amerikan askeri birliklerinin sayısını (yaklaşık olarak 400 asker) ve yerine getirecekleri işleri sınırlamıştı. Bunun üzerine, Kolombiya yedi farklı özel askeri şirketin iç savaşta rol oynadığı ve değişik işleri yaptıkları bir bölge haline gelmiştir. Bunların büyük bir kısım Amerikan hükümetiyle birlikte çalışmıştır ve hükümetin yapamadığı birçok rolü yüklenmiştir. Amerikan askerleri yalnızca, uyuşturucu ticaretiyle mücadelede yer alırken, özel askeri şirketler iç savaşta Kolombiyalı askeri birimlerle birlikte hareket etmişlerdir. Bunun yanında çokuluslu petrol şirketleri yararına çalışan özel askeri şirketler de olmuştur (Singer, 2003: 7-8)

1998 yılında British Petroleum, Colombiya’da yerel paramiliter güçlerle birlikte hareket eden Defence Systems Ltd’in yan kuruluşu tarafından yürütülen güvenlik operasyonu hakkında bir iç soruşturma yürütmeye zorlanmıştır ve güvenlik şefini işten atmak durumunda kalmıştır.

Uluslararası alanda özel askeri şirketler konusunda en iyi uzmanlardan biri olan, 1995’ten 1996’ya kadarki dönemde Liberya ve Ruanda’da BM İnsani Sorunlar Bölümü’nün (UN Departmen of Humanitarian Affairs) danışmanlığını yapan David Shearer’a göre, özel askeri güçlerin gelişimini ve müdahilliğini önlemek için alınacak yasal önlemlerin etkili olması oldukça zor. Shearer’e göre, bu şirketler çok çabuk bir biçimde kuruluyor, kapıtılıyor ve başka bir alana kaydırılabiliyor. Örnek olarak ise, önemsiz ölçüde de olsa odağını kaydıran ve ticaret yapmayı bırakan EO’ı gösteriyor. Ancak daha önce EO’da yer alanlar şimdi Sierra Leone’de benzer başka işlerde çalışıyorlar.

II. Özelleşmiş Savaşın Doruk Noktası: Irak

ABD’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan 1968’e kadarki dönemde Vietnam’daki varlığını belgeleyen gizli kayıtlar 1971’de *New York Times*’de yayınlandığında, Hannah Arendt (1972: 4-5), siyasetin “gizlilik”, “aldatma” ve yalan” üzerine kurulu yönünün nasıl açığa çıktığından söz ediyordu. Bugün bu, sadece siyaset felsefecilerinin, uzmanların fark edeceği bir gerçek olmaktan çıktı. Irak Savaşı’nda, “şiddet ve dehşet operasyonu” adı altında yağdırılan binlerce bombanın, “özgürlük ve demokrasi” adına insanların başına düştüğüne kimse kolay kolay inanmıyor.⁴ Bu savaşta ve savaş sonrası “yeniden yapılanma” sürecinde pay kapmak için bekleyen iştahı kabarmış dev şirketlerin bulunduğunu hemen hemen herkes biliyor.

ABD liderliğindeki koalisyon güçlerinin, en ince kurallarla bezenmiş uluslararası hukuku ellerinin tersiyle iterek gerçekleştirdiği müdahale, BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın Eylül ayındaki BM toplantısında belirttiği gibi, Amerika’nın “önleyici vuruş doktrini” ile birlikte uluslararası sistemi “orman kanunları”nın hakim olduğu bir

⁴ ABD ve İngiltere Irak’a düzenlenen saldırının temel gerekçesi olarak, Irak’taki kitle imha silahlarını göstermişlerdi. İngiltere’de Dr. David Kelly olayında açığa çıktığı gibi, İngiliz istihbarat örgütünün işgalden önce, Irak’ın nükleer kapasitesi hakkında hazırladığı rapor hükümet tarafından abartılarak basına yansıtılmıştı.. Silahlarla ilgili başka bir yalan da bizzat ABD’nin yaptırdığı bir araştırma sonucu ortaya çıktı. Eski BM silah denetçisi David Kay’in başkanlığındaki bir araştırma ekibinin, 4 ay boyunca Irak’ın şüpheli yerlerinde sürdürdükleri araştırmalar ve Iraklı bilim adamları ile ülkenin nükleer, biyolojik ve kimyasal silah programı hakkında yapılan görüşmeler sonucunda hazırladıkları raporda, Bush’un Irak’a girmek için en temel neden olarak sunduğu konvansiyonel olmayan silahların varlığına rastlanmadığı belirtildi (Douglas ve Miller, 25 Eylül 2003, *New York Times*).

arenaya döndürdü⁵ (Cumhuriyet, 15 Eylül 2003, s.9). Ancak, bununla kalmadı, Irak'ta “hızlı bir savaş”ın ardından uzun ve “kanlı bir barış” dönemine girildi.

Önce, geçen yıl Ağustos sonlarında BM'nin binasına yapılan saldırı ve BM Irak temsilcisinin ölmesi; ardından, Necef'de gerçekleşen ve gerçekleştiği zaman Ortadoğu'da “son yirmi yılın en kanlı saldırısı” olarak nitelenen olayda Şii lider Bâkir El Hakim'in öldürülmesi ve 82 kişinin yaşamını yitirmesi ve yine işgalcilerin “Sunnî Üçgeni” olarak adlandırdıkları bölgede yer alan Felluce'de 30 Mart'ta başlayan direnişin ardından Necef'te Şiilerin ayaklanmasıyla devam eden çatışmalar. Bu çatışmalarda şimdiden 700 Iraklı'nın 70 işgalci askerin öldüğü bildiriliyor. Diğer yandan, ABD ordusunun sivil Irak halkına yönelik saldırıları, evlere düzenlenen baskınlar ve tutuklamalar, Irak halkı için savaş ve korku dolu günlerin bitmediğini gösteriyor. Benzer bir durum ABD askerleri için de geçerli. ABD'nin Irak işgali sonrasında kaybettiği asker sayısı, işgal sırasında kaybettiklerinin sayısı çoktan geçmiş durumda. Şimdi ABD ordusunun tıpkı Vietnam'da olduğu gibi bir “batağa” saplandığı belirtiliyor. ABD askerleri savaşa girmelerinin nedenlerini sorguluyorlar. Her an bir saldırıyla karşı karşıya oldukları düşüncesi, onları, Irak halkına yönelik bir şiddete savuruyor. ABD, Irak'taki askeri birliklerinin sayısını arttırmayı hedefliyor; ancak bu istek Kongre'de ve Amerikan kamuoyunda ciddi bir muhalefetle karşılaşacağına benziyor.

Saddam'ın düşürülmesinden sonra, Irak'ta yeniden yapılanmanın işaretlerine de rastlanmıyor. Temiz su, elektrik ve telefon hala halkın çoğu için erişilmez durumda. Washington çoktan Irak'ın yeniden yapılanma maliyetini paylaşmak için uluslararası yardım arayışı içine girmiş durumda. Irak'taki üst düzey bir Amerika'lı yetkiliye göre, yağmalamalar ve sabotajlar, Irak'taki yeniden yapılanmanın maliyetini iki katına çıkardı. Irak'ın yönetimine Amerika tarafından atanan Paul Bremer ise, Temmuz ayı içinde yaptığı bir açıklamada, ülkeyi yeniden inşa etmenin üç yıl alacağını ve maliyetinin 100 milyar doları bulacağını belirtmişti. Ancak, askeri ve yeniden yapılanma maliyetinin Amerikalı vergi mükelleflerine 600 milyar dolara mal olacağını belirten başka araştırmalar da mevcut (Thornton ve Gumbel, 22 Eylül 2003, *Independent*; Sparshott, 2 Haziran 2003, *The Washington Times*).

Bir yandan Amerikan yönetimi maliyet hesapları yaparken diğer yandan da siyasal bağlantıları olan uluslararası şirketler Irak'taki “altın fırsat”ı değerlendirmeye

⁵ Oysa BM Güvenlik Konseyi'nin Ağustos ortasında aldığı bir karar ile, ABD'nin Irak'ta oluşturduğu geçici yönetimi tanıyordu. Karar tasarısı ABD tarafından hazırlanmıştı (*Hürriyet*, 15 Ağustos, 2003). Suriye'nin çekimser kaldığı oylama sonucu alınan karar, Irak'ta 13 Temmuz 2003'te oluşturulan ve ABD'nin güdümündeki Geçici Koalisyon Yönetimi'nin uluslararası alanda tanınmasının; başka bir deyişle işgalin meşru görülmesinin tesciliydi.

çalışıyor. Bechtel ve Halliburton gibi, Bush yönetimine yakın Amerikan firmalarıyla şimdiden büyük yeniden yapılanma sözleşmeleri imzalanmış durumda. Bu firmalar, kapalı kapılar ardında seçiliyor; başka firmalar için rekabet şansı zaten bulunmuyor. (Thornton ve Gumbel, 2003).

Irak'ta güvenlik ve yeniden yapılanma konusundaki başarısızlık, ABD'nin uluslararası yardıma ve BM'nin desteğine duyduğu ihtiyacı dile getirmesi ile sınırlı kalmadı. ABD savaş sırasında özel askeri şirketlerden yararlanmıştı. Savaş sonrasında da güvenliğin sağlanması için bu şirketlere Irak'ı açmaya başladı. Özel askeri şirketlerle ABD arasında gerçekleşen işbirliğine geçmeden önce Pentagon tarafından hazırlatılan ve 2003'ün Temmuz ayında basına yansıyan rapordan söz etmek gerekiyor. Bu rapor, Washington'da kurulmuş bir "think-tank" olan *Center for Strategic and International Studies*'in örgütlediği bir uzman grup tarafından hazırlandı. Bu merkezin başkanı olan John Hamre, aynı zamanda raporu hazırlayan uzman grubun da başkanlığını yaptı. Pentagon'un raporu hazırlatmaktaki amacı, Irak'taki güvenliğin ve yeniden yapılanma operasyonlarının bir değerlendirmesinin yapılması ve öneriler geliştirilmesiydi. Bir yandan ABD güçlerine karşı artan gerilla atakları, diğer yandan Bush yönetiminin savaş sonrası Irak için çok yetersiz bir planlama yapmış olmasından dolayı Demokratlar tarafından eleştirilmesi üzerine, Rapor'un bir çıkış noktası olabileceği düşüncesi, herhalde ABD'nin askeri yetkilileri tarafından düşünülmüş olmalı. Ancak, Rapor'un dünya kamuoyunda birden "patlayan" değerlendirmeleri, ABD'nin içini rahatlatmaktan çok, kendisiyle hesaplaşmasını hızlandıracak nitelikteydi. Çünkü, Rapor, savaş sonrasında koalisyon güçlerinin ve yeni yönetimin başarı sağlama olanağının ortadan kalktığını ve ABD ordusu ile sivil yönetimin acil bir eylem planının gerçekleştirilmesinin şart olduğunu belirtiyordu.

Rapor'a göre, Geçici Hükümet Konseyi, halktan tamamen soyutlanmış ve kaynakları yetersiz bir durumdaydı. Bu yüzden de ABD görevlilerinin bir an önce Irak'ın yeniden yapılandırılması sürecini uluslararasılaştırması, özellikle "ülkede Anti-Amerikancılığın hızla yükselişini göz önünde bulundurarak bunu acilen yerine getirmesi" gerekiyordu (Loeb, 18.07.2003, *Washington Post*).

Artık herkes tarafından kabul edildiği gibi, Rapor'da da Irak'taki en önemli sorunun güvenlik olduğu belirtiliyordu. Ancak, Rapor'da güvenlik sorununu çözmek için geliştirilen öneriler ve ardından Pentagon yetkililerinin yaptığı açıklamalar, Irak'ın geleceği açısından önemli bir süreci başlattı. Tıpkı Irak ekonomisinin özelleştirilmesi, ABD'nin güçlü uluslararası şirketlerine açılması gibi, güvenlik sorununun çözümü de özel askeri şirketlere bırakılıyordu.

Rapor'un basına verilmesiyle birlikte Amerika'daki askeri yetkililerin yaptıkları açıklamalara göre, Pentagon, hükümet binalarını, petrol borularını ve diğer önemli yerleşimleri koruması için özel bir Iraklı güvenlik gücünün eğitilmesini planlıyordu. Yeni güç, Amerikalı askerlerin bulunduğu **2000 yerleşime** getirilecek; Amerikalı askerler bu bölgelerden çekileceklerdi. Bu sürecin, 150 bin askerinin bulunmasına karşın sıkıntı içinde bulunan Amerikan ordusunun yükünü azaltacağı vurgulanıyordu. Aynı zamanda Irak halkı ile Amerikan askerleri arasındaki gerilimin bu yolla yumuşatılması hedefleniyordu. Planın bir diğer amacı ise, ABD tarafından lağvedilen Irak ordusunun eski askerlerine iş sağlanmasıydı.

Askeri yetkililer, Iraklı güçlerin eğitim maliyetinin ABD'deki vergi mükelleflerinden sağlanacağını; Iraklı muhafızların maaşlarını ABD'nin ödeyeceğini, ayrıca Irak'taki petrol gelirlerinden ayrılacak fonların da kullanılacağını belirtmişlerdi. Önerilen güç, Pentagon'un en üst düzeyinde gerçekleşen tartışmalara göre, yeni Irak ordusundan ve Irak polisinden ayrı olacaktı (Jehl, 17 Temmuz 2003, *New York Times*).

Belirlenen amaçlar çerçevesinde Iraklılardan oluşan yeni bir gücün eğitimi için ABD'nin tanınmış özel güvenlik danışmanlık şirketi Kroll ile görüşmeler yapıldığı haberleri de basında yer aldı. Kroll⁶ yetkilileri, Bağdat'taki Geçici Koalisyon Yönetimi yetkilileri ile "beyin fırtınası oturumu"na katıldıklarını ve özel bir Iraklı güvenlik gücünün kurulmasında nasıl bir rol alabileceklerini görüştiklerini belirttiler.

Yeni bir Irak ordusunun oluşturulmasını ve Irak polisinin yeniden canlandırılması sürecini elbette ki Amerika yönlendirdi. Geçen Haziran ayı içinde oluşturulan bir taslak plana göre, gelecek üç yıl içinde yeni Irak ordusunun 40 bin askerden oluşması; 12 bin askerin bir yıl içinde sağlanması planlandı (Jehl, 17 Temmuz 2003, *New York Times*) Bu plan doğrultusunda, ABD hükümeti, Haziran ayında yeni Irak ordusunu eğitmesi için Vinnell Corporation ile 48 milyon dolarlık bir sözleşme imzaladı. (Godoy, 18 Kasım 2003, *Inter Press Service*) Uzun zamandır Suudi Arabistan'da varlık gösteren bu şirketin binası 13 Mayıs'ta El Kayde tarafından bombalandı ve 9 çalışanı öldü.

Vinnell'in Suudi Arabistan'daki bürosunun bombalanmasından sonra, şirketin Türkiye'deki varlığı da gündeme geldi. Vinnell'in, Brown and Root şirketiyle ortaklık

⁶ Kroll, New York'ta kurulmuş bir şirket ve 1990'larda Saddam Hüseyin'in Irak dışındaki mal varlığını araştırmakla görevlendirilmiş. Bu araştırma Kuveyt hükümeti için, Kuveyt'in 1991'deki Körfez Savaşı'nda uğradığı zararı tazmininde gerekli olan miktarı saptama girişiminin bir parçası olarak gerçekleştirilmiş.

kurmasıyla oluşan Vinnell-Brown and Root (VBR), Amerika'nın Türkiyedeki üslerinin bakım ve onarımından sorumlu olan bir şirket. U.S. Air Force Europe ve bu şirket arasındaki sözleşme 1991 yılında imzalanmış ve hizmetleri karşılığı 118 milyon dolar ödenmesi kararlaştırılmış. Şirket ABD'nin İncirlik, Ankara ve İzmir'deki üslerinin, bakım, onarım ve korunmasında destek hizmet sağlıyor. Vinnell'in başkan yardımcısı ve genel müdürü olan Thomas Fintel, Türkiye'deki bu hizmetleri 1988'den beri sağladıklarını belirtiyor. (**Vinnell, Brown & Root**", www.disinfopedia.org)

Ayrıca, "Ocak ayında ABD ordusu, KBR (Kellogg Brown and Root) şirketine Türkiye'de konuşlandırılması planlanan Amerikan askerlerine sağlanacak lojistik destek hizmetleri için 60 milyon dolar ayırdı. Ancak TBMM, Amerikan askerlerinin Türkiye'de konuşlandırılmasını kabul etmeyince KBR, 60 milyon dolardan oldu. Yani bu para harcanmadı" (Aşçıoğlu, 2003)

Irak polis gücünü eğitmek üzere ise, Pentagon'un tercih ettiği şirketlerin başında gelen DynCorp'la onbinlerce dolarlık sözleşme yapıldı. Aynı şirketle Bosna polisini eğitmesi için de sözleşme imzalanmıştı (Traynor, 10 Aralık 2003, *The Guardian*).

Kroll'la yapılan görüşmelerin nasıl bir aşamaya vardığını, bir karar alınıp alınmadığını bilmiyoruz. Zaten bu görüşmeler, kapalı kapılar arkasında yapılıyor ve basına sızan haberler gelişmelerin küçük bir bölümünü yansıtıyor.

Irak'taki özel güvenlik güçlerinin kullanılmasına ilişkin önemli bir diğer gelişme, ABD yönetiminin, Kuzey Irak'taki Kerkük-Ceyhan boru hattının kimliği belirsiz kişiler tarafından vurulmasından sonra, Erinys adındaki şirketin, 6 bin 500 Iraklıyı, petrol boru hatlarını, rafinerileri, su ve elektrik sistemlerini korumak için eğitmek üzere getirileceğini açıklamasıydı.

Güney Afrikalı bir şirket olan Erinys ile **140 Irak petrol yerleşimi korunması** için bir yıllık süre için 39.5 milyon dolarlık bir anlaşma Ekim ayından itibaren başlayacak. Bu şirketin, kendisine göre daha eski ve daha büyük rakiplerini bertaraf ederek bu sözleşmeyi imzaladığı belirtiliyor. Ayrıca, inşaat şirketi Bechtel'e ve Halliburton'un şubesi olan Kellogg Brown and Root'a da kendi koruma hizmetlerini önerdiği biliniyor.

Erinys'in kendi yayınlarına göre, şirket, muhafızlık ve koruma hizmetleri sunuyor. Ancak, koalisyon güçlerinin Erinys ile ilişkisi şeffaf değil. Koalisyon'un şirketle yaptığı sözleşmenin 17 Temmuz tarihli "petrol güvenliği" talepnamesine (solicitation) dayandığı bilinmesine rağmen, bu talepten detayları ve Erinys'e daha

sonra yapılacak ödemeler Geçici Koalisyon Güçleri'nden elde edilememiş durumda.

Yunan mitolojisine göre Erinys, üç tanrılı Hades ve Persophone'nin hizmetinde olan üç tanrıçanın ortak ismi ve yer altı dünyasını koruyor. Şimdi modern dünyada, şirketin merkezi büroları Johannesburg ve Dubai'de ve Mayıs ayında Bağdat'ta da bir büro açtı. Güney Afrika kaynaklı bir habere göre, Erinys Irak'ta bulunan "iki büyük uluslararası şirkete" güvenlik sağlıyor ve risk yönetimi hizmetleri sunuyor (Vallette ve Chatterjee, 21 Eylül 2003).

Irak'taki özel güvenlik şirketlerinden başka örnekleri de sıralamak mümkün: Fairfax firmasının bir yan kuruluşu olan ve Bağdat havaalanını koruyan *Custer Battlas*. ABD güdümündeki işgal gücü Geçici Koalisyon Yönetimi'ne silahlı koruma sağlamak için sözleşme imzalanan ve "risk yönetimi" alanında çalışan İngiliz şirketi *Global Risk* (Borzou, 28 Eylül 2003).

Irak'ta devreye giren özel güvenlik şirketlerinin güvenlik muhafızı ya da paralı asker devşirme yöntemleri ise, dünyada bu alanda ne derece geniş ağlar oluştuğunu aydınlatır nitelikte. Eylül ayı içinde patlak veren skandallardan biri de, Fiji hükümetinin, kendi ordusunun askerlerinin paralı askerler olarak Irak'ta hizmet yapmalarına izin vermiş olmasıydı. Aslında bu Fiji ordusu için yeni bir olay değildi. Ordunun yaklaşık 450 personeli, Londra'da kurulmuş olan özel bir şirkette güvenlik muhafızı olarak çalışmak için kiralanmışlardı. Bu askerlerin çoğunluğu Lübnan'da, BM arabulucuları olarak çalışmışlardı.

Irak'ta çalışacak olan ve uzmanlıklarını olası terörist hedefleri ve petrol alanlarını korumak için kullanan 500 Fiji'li askerlerin ise, bir İngiliz güvenlik şirketi olan *Global Risk*⁷ International tarafından kiralandıkları, daha sonra Geçici Koalisyon yönetiminin emrine girecekleri belirtiliyor. *Global Risk International* aynı zamanda Paul Bremer'in koruyuculuğunu üstlenmiştir. (Traynor, 10 Aralık 2003; www.abc.net.au/, 11.09.2003)

Bağdat'taki güvenlik danışmanı ve Özel Güçler'in eski uzmanı Rex Wempen, "Irak'ın bir iç savaştan korunması için, savaş sonrası yeni bir Irak ordusunun oluşturulmasının gerekli olduğunu ve Savunma Bakanlığı'nın bu orduyu eğitmek için özel askeri güçlerden yararlanmayı düşündüğünü belirtiyor. Amerika'nın diğer ülkeleri, Irak'ta güvenliği sağlamak için asker göndermeye ikna etmeye çalıştığı bu süreçte, özel askeri şirketlerin Amerikan ordusu üzerindeki yükü bir ölçüde

⁷ *Global Risk* ayrıca 100 eski İngiliz askerini, 500 eski Nepalli Ghurkası istihdam ediyor. Böylece, bu şirket Koalisyon içinde altıncı büyük birliğe sahip (Singer, 2004).

kaldırabileceği düşünülüyor. Aslında özel şirketlerin tercih edilmesi sadece, Amerika'nın maliyeti azaltmak planının bir parçası değil. Wempen'in üzerinde durduğu gibi, özel askeri şirketlerle yapılan sözleşmeler maliyeti azaltmayabilir hatta artırabilir. Ancak, Wempen'e göre, **siyasal olarak**, bunun maliyeti daha az olacaktır.

Kongre ve Bush yönetimi, Felluce'de başlayan ve gittikçe yayılan ayaklanmaya rağmen, Amerikan askerlerinin sayısının artırılması konusunda isteksiz. Kuşkusuz, bu tercih, genellikle eski askeri personelden oluşan özel şirketlerin Irak'taki rolünü gözle görülür bir biçimde artırıyor. Felluce'de dört özel güvenlik görevlisinin öldürülmesinden sonra, özel askeri şirketlerin kullanılmasına karşı çıkan bir Pentagon yetkilisi, Amerikan halkının öldürülen özel askerlere karşı ilgisiz olduğunu belirtiyor (Duffy, 2004) Bu değerlendirme, "siyasal maliyeti" düşük tutma amacını açıklar nitelikte.

Amerikan kamuoyunun ilgisi uyanmamış bile olsa, Felluce'de ölen özel güvenlik görevlileri, basın ve güvenlik uzmanlarının ilgisini savaşın özelleşmesi ve özel askeri şirketlerin varlığına yeniden çekti. Irak savaşında, özel güvenlik endüstrisindeki "patlama"dan söz eden basında, bu kez özel güvenlik sorununu ele alan haber ve yazılarda bir "patlama" oldu. Kuşkusuz dikkatler öldürülen görevlilerin çalıştığı şirkete yöneldi: **Blackwater**. Blackwater, merkezi Moyock, N.C.'de olan bir ABD güvenlik şirketi. Diğer güvenlik şirketlerinin kurucularının niteliğine uygun bir şekilde, bu şirket de eski bir donanma mensubu tarafından 1996 yılında kurulmuş. Bu tarihten itibaren şirket 50 bin askeri ve polisi eğitmiş. Şirkette çalışan en "parlak" elemanların ayda 15 bin dolar kadar kazandığı söyleniyor. Pinochet'nin diktatörlüğü döneminde eğitilmiş 60 eski Şili'li askerin bu şirkette istihdam edildiği belirtiliyor (Conachy, 3 Mayıs 2004)

Blackwater, Irak'taki her kiralık asker için müşterilerinden 1.500'den 2000 dolara kadar bir ücret istiyor. Sözleşmeli güvenlik görevlileri oldukça "konforlu" bir yaşam sürüyorlar; genellikle Sheraton ya da Filistin otellerinde kalıyorlar. Amerikan ordusundan bir görevli, bu kişilerin bir tür "altkültür" yarattıklarından söz ediyor.

Blackwater, Irak'ta ne yapıyordu? Felluca şehrinde öldürülen dört Blackwater personelinin orada ne aradığı sorusuna yanıt verilemediği gibi, Blackwater'in Irak'taki "misyonu" ile ilgili de Pentagon dahil kimse açık bir şey söylemedi. Bazı görevliler, bu şirketin yiyecek konvoylarına eskortluk yaptığından söz ediyor. Kimileri ise, bu şirketin özellikle savaş bölgelerinde, askeri eğitime yönelik çalıştığını söylüyor (Duffy, 2004).

Blackwater şirketinin "sır" dolu konumu bir yana, bu olay Irak'taki özel güvenlik şirketleri hakkında dudak uçuklatan rakamların basına yansımaları sağladı. Irak'ta

şu an dünyanın birçok bölgesinden 35 özel askeri şirketin istihdam ettiği yaklaşık 15 bin özel güvenlik görevlisi bulunuyor (Rubin ve Schrade, 2004; Singer, 2004).

Taraflar arasında yapılan anlaşmalar ve yapılacak işlerin büyük bir kısmı, gizli bilgiler niteliğinde olduğundan hala pek çoğu bilinmiyor. Irak'taki Batılı güvenlik yetkililerinin belirttiklerine göre, Kolombiya örneğinde olduğu gibi, şirketler çatışma operasyonlarına girmeyecekler. Şirketlerin çoğunluğu belli yerleşim yerlerini koruyacaklar. Daha önce Irak'ta görev yapan ve isminin bilinmesini istemeyen Amerikalı askeri bir yetkilinin belirttiğine göre, "CIA, Irak'taki operasyonlarda yer almak üzere, eski askerleri topluyor".

Irak'taki Geçici Koalisyon Yönetimi, özel askeri şirketlerle ilgili bilgi istemini reddediyor. Buna rağmen, düzinelerce özel asker -bunların çoğunluğunu eski Amerikalı ve İngiliz askerler oluşturuyor- Irak'ta çeşitli operasyonlara katılıyorlar. Koalisyon güçleri, bilgi vermedikleri gibi, eğitilen Irak askerlerinin kendi yönetimlerinde eğitildikleri gibi bir izlenim de vermek istiyor. Özel askeri şirketlerden Vinnell'deki bir görevli, Koalisyon güçlerinin, özel askerler tarafından gerçekleştirilen operasyonları da kendi operasyonları gibi göstermek isteyeceğini belirtiyor (Borzou, 2003).

Aslında Irak'ta yürürlükte olan tek kanun "kanunsuzluk" olduğu için, kimden hangi nedenden dolayı hesap sorulacağı hiç belli değil. Hesap sorabilen tek güç, "güçlü olan aynı zamanda haklıdır" düşüncesine uygun bir konum sergileyen Amerikan askeri güçleri ve yine Amerika'nın güdümündeki Koalisyon güçleri.

Koalisyonun ve ABD'li askeri yetkililerin belirttiklerine göre, sözleşme yapılan şirketler, ordulara göre daha esnekler ve bazı işleri daha çabuk olarak yerine getiriyorlar. Ancak, özel güvenlik şirketlerinin insan hakları ihlalleriyle dolu, kanlı bir geçmişinin olduğu pek hatırlanmak istenmiyor.⁸ Irak'ta Ebu Garib hapisanesindeki işkence skandalı, özel şirket görevlilerinin insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulamadıklarını ve "hesap verme" durumunda olmadıklarını bir kez daha gösterdi. Hapishanede sorgulamayı üstlenen 37 kişiden 27'si ABD ordusuna mensub değil. Bu kişiler, bir ABD şirketi olan, Virjinya'da kurulmuş CACI International'ın çalışanları. Sorgulama sırasında onlara yardım eden 22 çevirmen ise merkezi

⁸ Örneğin, Gana'lı bir sivil toplum örgütü olan *Wassa Association of Communities Affected by Mining* hazırladığı bir raporla, Ashanti altın madenlerini işleten Ashanti Gold'un güvenlik görevlilerinin, 1994 ve 2000 yılları arasında küçük ölçekli madencilere yönelik işkence ve öldürme olaylarını gün ışığına çıkardı. Ayrıca, DSL ve Armor gibi özel güvenlik şirketlerinin, Nijerya ve Angola'da, zengin petrol bölgelerinde çok uluslu şirketler için çalışırken, insan hakları ihlallerinden dolayı suçlanmışlardı. (Vallette ve Chatterjee, 2003)

Californiya’da olan Titan Corp. tarafından istihdam edilmiştir. Bu görevlilerden üçü Iraklı tutuklulara işkence ve tecavüzdü dolayı suçlanmaktadır (Leigh, 17 Mayıs 2004, *The Guardian*; Conachy, 3 Mayıs 2004). Ancak, “sivil” oldukları için, ne askeri yasalara ne de Cenevre Sözleşmesi’ne tabi değillerdir. Bu nedenle, yargılanmaları söz konusu olamamaktadır.

Tam da bu neden yüzünden koalisyondaki üst düzey askeri yetkililerden bazıları, Irak’ta özel görevlilerin kullanımının yaygınlaşmasına karşılar. Hem bu askerlerden Irak halkına yönelik şiddet eylemlerinin doğacağından ve bu eylemlerin Irak’taki tüm askerlere mal olacağından endişeliler hem de bu askerlerin yasal statülerinin ne olacağı sorusu kafaları meşgul ediyor. Örneğin, halihazırdaki düzenlemeye göre, bir Amerikalı asker silahlı bir sivile ateş açabiliyor. Benzer bir durumdaki bir özel askerin konumu ne olacak sorusu dile getiriliyor. Bir asker olarak değerlendirilip aynı düzenlemeye tabi mi olacak yoksa bir sivil olarak mı görülecek?

Herhangi bir düzenleme olsun ya da olmasın, ABD’nin Irak’ı karanlık ilişkiler içinde kök salan ve büyüyen özel askeri şirketlerin kucağına atma niyeti seziliyor. Amerika kendisini en az zararlı “Irak girdabı”ndan kurtarmayı planlıyor.

SONUÇ

BM Genel Sekreteri Kofi Annan, 1998’te Ruanda’daki iç savaş sırasında, “teröristleri mültecilerden ayırmak için” özel bir şirketi görevlendirmeyi düşündüğünü, ancak o zaman “dünyanın barışın özelleşmesine hazır olmadığı”nı söylemişti. (Fidler ve Catan, 24 Temmuz 2003, *Financial Times*) Bugün, dünyanın buna hazır bir hale geldiğini; ama barışın özelleşmesi şeklinde değil, “savaşın özelleşmesi” şeklinde bunun gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Irak Savaşı, güvenlik konusunda çalışan bir çok uzmana göre, “özelleşen savaş”ın en yüksek noktasını temsil ediyor. *The Economist* dergisi, bu savaş “ilk özelleşmiş savaş” olarak adlandırdı (Singer, 2003).

Birleşmiş Milletler’in yıllık olarak yayımlanan ve 11 Eylül saldırısı ile Afganistan işgalinden sonra yazılmış olan, “Bölünmüş Bir Dünyada Demokrasiyi Derinleştirmek” başlıklı 2002 *İnsani Kalkınma Raporu*, “demokratik yönetim” içine güvenlikle ilgili sorunların oturtulması ve güvenliğin gerek ulusal gerekse uluslararası siyasette hesap verebilirlik, hukuk devleti ya da uluslararası hukuka uygunluk gibi kıstaslarla değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktaydı. “Demokratik bir yönetimin”in temel öncelikleri arasında sayılan “güvenlik güçleri üzerinde demokratik bir kontrolün oluşturulması” alt başlığında, “dünya demokrasisinin” gelişmesinin önündeki en önemli engellerden birisinin, “askeri, polisiye güçlerin ve istihbarat teşkilatların gücünün genişlemesi” olduğu belirtilerek,

özellikle iki örnek üzerinde durulmaktadır: Birincisi, gelişmekte olan ülkelerin bir kısmında, “ulusal ordular” ın yönetimi ele geçirmesinin otoriter yönetimlere yol açması ve bunun kişisel güvenliği ortadan kaldıracı bir ortam hazırlaması. İkincisi ise, savaş sonrası toplumlarda silahlı güçlerin kontrol altında tutulmasının, bu toplumlarda barış sürecinin oluşturulmasında ve yeniden yapılanmanın sağlanmasında elzem olması (2002: 6-7).

İnsani kalkınma için önemi büyük olan kişisel güvenliğin ve kamusal düzenin sağlanması için, **güvenlik güçlerinin demokratik bir kontrol altına alınmasının şart olduğu düşüncesi**, Rapor’un güvenlikle ilgili bölümünü baştan aşağı kesen bir eksen olarak belirlemektedir. Oysa, yazı boyunca belirtilmeye çalışıldığı gibi, böyle bir “demokratik kontrol”den tamamen uzak olan özel askeri şirketler için, başta BM olmak üzere gerek uluslararası kuruluşlar gerekse Batılı hükümetler düzenleme yapmaya istekli değiller. Bu isteksizliğe, devletlerin, ve devlet dışı kuruluşların onları olabildiğince fazla kullanma istekliliği eşlik ediyor. Pentagon, özel askeri şirketler olmadan artık savaşa gitmediği gibi, öteden beri görünmek istemediği yerlere onları yolluyor. Üstelik, uluslararası sivil toplum örgütleri, BM ve çokuluslu şirketler güvenlik hizmetlerinin yanında destek hizmetleri için de onları kullanıyor.

Özel askeri şirketler, uluslararası hukukta herhangi bir düzenlemeye tabi değiller. Ancak, bu, en azından onlara başvuranlar bakımından “meşru” olmadığı anlamına gelir mi? Özel askeri şirketlerin ya da genel olarak özel askeri endüstrinin yükselen bir güç olmasının, “devlet”le ilgili değişim süreci açısından ne gibi bir anlam taşıdığı bir başka tartışma konusu. Bazı yorumcular, özel askeri şirketlerin gelişimini ulusal devletlerin “çöküşü”nün bir göstergesi olarak ele alabiliyor. Fakat, bu üzerinde incelikle durulması gereken bir konu. Çünkü, özel askeri şirketlerin güçlü devletler, özellikle Amerikan hükümeti tarafından “ulusal” çıkarları doğrultusunda kullanıldığını bize gösteren çok açık kanıtlar var. Irak’taki özel askeri şirketlerin varlığı ve kullanımı buna kesin bir örnek oluşturuyor. Bu açıdan, “sömürgeciliğin yeni bir yüzü” olarak askeri şirketleri değerlendirecek çalışmalar daha elzem ve önemli görünüyor.

Kaynaklar

- ARENDR, Hannah (1972) "Lying in Politics", **The Crisis of the Republic**, New York: Harvest.
- AŞÇIOĞLU, Mustafa (3 Temmuz 2003) (www.ntvmsnbc.com/news/222970.asp#BODY)
- BORZOU, Daragahi (28 Eylül 2003) "In Iraq, Private Contractors Lighten Load on U.S. Troops", (www.post-gazette.com/pg/03271/226368.stm).
- CONACHY, James (3 Mayıs 2004) "Private Military Companies in Iraq: Profiting from Colonialism", (www.wsws.org/articles/2004/may2004/pmcs-m03.shtml).
- CONESA, Pierre (15 Nisan-15 Mayıs 2003) "Devlet Dışı Gruplar Nezdinde Özelleştirilmiş Savaş", **Le Monde Diplomatique**, Türkiye, s.21-25.
- DUFFY, Michael (12 Nisan 2004) "When Private Armies Take to the Front Lines" **TIME**, Vol.163., No.15.
- DÜNDAR, Can (22 Şubat 2003) "Tiranlarım, Susanlarım ve Ben", **Milliyet**.
- FIDLER, Stephen ve CATAN, Thomas (24 Temmuz 2003) "With Armed Forces Stretched, Governments Face Hard Lobbying", **Financial Times**.
- GILLIGAN, Andrew (22 Kasım 1998) "Inside Lt. Col. Spicer's New Model Army" **Sunday Telegraph**.
- GODOY, Julio (18 Kasım 2003) "Dogs of War Take Suits" **Inter Press Service**.
- HOBBSAWN, Eric (2000) "War and Peace", **The New Century**, Londra: Abacus, s.7-31.
- JACKSON, Paul (2002) "War is Much Too Serious a Thing to be Left to Military Men': Private Military Companies, Combat and Regulation", **Civil War**, Vol.5, No.4, ss.30- 55.
- JEHL, Douglas ve MILLER, Judith (25 Eylül 2003) "Draft Report Said to No Success in Iraq Arms Hunt", **New York Times**.
- JEHL, Douglas (17 Temmuz 2003) "U.S. Considers Private Iraqi Force to Guard Sites", **New York Times**.
- KHAN, Mafruza (30 Aralık 2002) "Business on the Battlefield: The Role of Private Military Companies", (www.corp-research.org/dec02.htm).
- KEEGAN, John (13 Mayıs 1998) "Private Armies Are a Far Cry from the Sixties Dogs of War", **Electronic Telegraph**, (www.telegraph.co.uk).
- LEIGH, David (17 Mayıs 2004) "Who Commands the Private Soldiers" **The Guardian**.
- LOEB, Vernon (18.07.2003) "Postwar Window Closing in Iraq, Study Says", **Washington Post**.
- MANDEL, Robert (14-18 Mart 2000), "The Privatization of Security", **International Students Association, 41th Annual Convention**, Los Angeles, CA (www.ciaonet.org/isa/mar01).
- RUBİN, Alissa J. ve SCHRADE, Esther (4 Mart 2004) "Security Forces Face a Dangerous Time in Iraq", **Los Angeles Time**.
- SHAWCROSS, William (10 Mayıs 2000) "Send in the Mercenaries if Our Troops Won't Fight", **The Guardian**.

SHEPPARD, Simon (1999) "Soldiers for Hire (Private Military Corporations), **Contemporary Review** (www.findarticles.com).

SINGER, Peter W. (2001/2002) "Corporate Warriors: The Rise and Ramifications of the Privatized Military Industry", **International Security**, Vol.26, No.3.

SINGER, Peter W. (5 Nisan 2004) "The Dogs of War Go Corporate" (www.brookings.edu/views/op-ed/fellows/singer20040319.htm).

SINGER, Peter W. (9 Temmuz 2003) "Private Military Firms in Today's Wars" (Terry Gross ile Yapılan Görüşme), **Fresh Air**. (www.globalresearch.ca. 24 Temmuz 2003).

SPARSHOTT, Jeffrey (2 Haziran 2003) "Iraq Reconstruction Costs Said to have Doubled", **The Washington Times**.

TAULBEE, James Larry (2002) "The Privatization of Security: Modern Conflict, Globalization and Weak States", **Civil Wars**, Vol. 5, No.2, s.1-24.

The International Consortium of Investigation Journalists (2002) "Privatizing Combat, The New Order" **The Center for Public Integrity**, (www.publicintegrity.org/wow/bio.aspx?act=pro&ddIC=64)

THORNTON, Philip ve GUMBEL, Andrew (22 Eylül 2003) "America Puts Iraq Up For Sale", **The Independent**.

TRAYNOR, Ian (10 Aralık 2003) "The Privatization of War", **The Guardian**.

UK Government Green Paper (2002): **Private Military Companies: Options For Regulation 2000-2001** (www.fco.gov.uk/Files/kfile/mercenaries,0.pdf)

UNDP (2002) **Human Development Report 2002: Deepening Democracy in a Fragmented World**, Oxford: Oxford University Press.

VALLETTE, Jim ve CHATTERJEE, Prapat (21 Eylül 2003) "Guarding the Oil Underworld in Iraq" **CorpWatch**, <http://www.corpwatch.org/issues/PID.jsp?articleid=8328>.

www.abc.net.au/asiapacific/location/pacific/GAPLocPacificStories-943905.htm. "Fiji: Mercenary claim over soldiers hired as security guards for Iraq", 11.09.2003.

Wikipedia (2003) "DynCorp", (<http://www.wikipedia.org/wiki/DynCorp>).

Wikipedia (2003) "Halliburton", (<http://www.wikipedia.org/wiki/Halliburton>).

Wikipedia (2004) "Vinnell, Brown & Root", <http://www.disinfopedia.org/wiki.phtml?title=VBR>, June 30, 1999)